

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Матеріали

I Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих дослідників, аспірантів, здобувачів, магістрантів

Рівне – 2008

Наталія Конопка,
к. і. н., ст. викладач кафедри
культурології і філософії
Національного університету
"Острозька академія"

**ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ
ГРИГОРОВИЧА РЄПНША**

Джерельна база вивчення життя та діяльності М. Г. Рєпніні представлена широким колом джерел: документальних, наративних Я іконографічних. Документальні джерела можна поділити на такі групи 1) законодавчі акти Російської держави (іменні та сенатські накази, військові устави, конвенції, рескрипти, укази тощо); 2) діловодний матеріал центральний і місцевих установ (донесення, подання, роню

рядження, офіційні, доповідні записки, рапорти, звіти, відомості інструкції, догани, повістки, накази, циркуляри та ін.); 3) судово-слідчі документи (доноси, протоколи допитів, письмові свідчення тощо)

Таративні джерела поділяємо на такі групи: 1) промови, звернення; 2) проекти, публіцистичні записки; 3) економіко-географічні та статистичні описи; 4) епістолярій (офіційний та приватний); 5) мемуари, записки подорожніх.

Ці групи джерел включають опубліковані та неопубліковані матеріали. Опубліковані джерела представлені матеріалами, мішеними на сторінках видань Полтавської державної вченої архівної комісії за активної участі І. Ф. Павловського. Останній у своїй праці "К истории Малороссии во время генерал-губернаторства кн. Н. Г. Репнина", написаній на матеріалах архіву Полтавського губерньського правління, помістив досить численну кількість архівних матеріалів, що стосувалися розвитку масонського та декабристського руху на території малоросійських губерній, відношення генерал-губернатора до дворян та селянського прошарку, культурно-громадської та освітньої діяльності М. Рєпніна [36; 37; 38]. Свій внесок в археографічну роботу зробило й Імператорське товариство історії та старожитностей російських при Московському університеті, що видавало за редакцією О. Бодяньського "Чтения", в яких публікувалися матеріали до історії українських земель, в тому числі під час управління ними М. Рєпніна [11, 80-138; 42, 85-130; 13, 178-182; 12, 183-191; 35, 47; 21, 131-142 та ін.]. Окремі листи з Яготинського архіву М. В. Рєпніна було опубліковано в "Материалах до истории дворянского землевладения в Полтавской губернии" [33, 406-415]. Матеріали здебільшого епістолярного та мемуарного характеру друкували на своїх сторінках часописи "Русский архив" [43; 43; 43; 43 та ін.], "Киевская старина" [44, 303-309 та ін.], "Черниговские Губернские Ведомости" [39]. Важливим джерелом до висвітлення діяльності малоросійського військового генерал-губернатора є закони Російської імперії, опубліковані в першому та другому виданні "Полного собрания законов Российской империи". Більшість відомих на сьогодні документів, що стосуються діяльності М. Г. Рєпніна, опублікувала у своїй праці В. Шандра [10, 234-345]. В той же час, на нашу думку, для з'ясування окремих складових діяльності М. Рєпніна опубліковані документи потребують глибшого аналізу.

Серед неопублікованих джерел, що є цінними для вивчення життя та діяльності М. Г. Рєпніна, важливий комплекс становлять ті, що зберігаються в Інституті Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського ПАН України (зокрема Ф. 71, Ф. 2 та ін.) та Цен-

трального державного історичного архіву України (Ф. 267, Ф. 261 Ф. 1378, Ф. 1284). Слід відзначити, що частина документів, **Щ** зберігаються в ІР НБУВ, ще вимагають публікації. Досить важливим для дослідження є матеріали, які зберігаються у фондах Держаними, архіву Чернігівської області. Зокрема, було використано фон | Чернігівської губернської архівної комісії (Ф. 674), Чернігівське! губернської будівельної й шляхової комісії (Ф. 179), Рєпніна (Ф і ' 128), Чернігівської казенної палати (Л. 132) [4; 5; 6; 7; 8].

Серед документальних джерел важливе значення **МІ...** | законодавчі акти Російської держави (імєнні та сенатські **наказі** військові устави [10, 318-320], копєєвщї [9; 34], рескрипти), **Щ** опубліковані в "Полном собрании законов Российской империи" га | праці В. Шандри. Саме вони дають змогу охарактеризувати правої поле діяльності малоросійського військового губернатора, **влада** повноваження, цивільні та військові функції посадовця [10, 113 III 316-317; 40; 41; та ін.]. Діловодчі матеріали центральних і місцини установ складають один з найбільших джерельних масивів. Відомо... архів Канцелярії Малоросійського генерал-губернаторства практичн не зберігся, і тому такі матеріали є досить важливими з пої*Д) ґрунтовного дослідження специфіки управління Малоросійські!!! генерал-губернаторством Миколи Рєпніна (1816-1834 рр.). Зваж... **Щ** на це, цікавими видаються матеріали, що стосуються діяльної І Канцелярії і генерал-губернатора, зокрема, циркуляри, накази І розпорядження [30; 26], документи, що характеризують становищ дворян [11; 25; 26], а також їхнє відношення до винокурного промії й [29 та ін.], дотримання законності і правопорядку на місцях |¹ ! документи, що відображають становище козаків [1; 24], мішан [22] І селян [12; 13] тощо. Варто відзначити записку чиновника міністері гЦ фінансів Булакова в справі створення М. Г. Рєпніним 8 козаська полків у 1831 році [14]. Окрему групу джерел становлять судово-слідчі документи, що уможливили відтворити розвиток масонської І декабристського рухів на території Малоросійського генерал-губернаторства. Зокрема, важливим джерелом є збірник документи! "Восстание декабристов: Дела Верховного Суда и Следственна! Комиссии" під редакцією академіка М. В. Нечкіної [2].

Наративні джерела до вивчення життя та діяльності Мик Григоровича Рєпніна представлені кількома групами. Одніє | важливих є промови князя під час дворянських виборів у Полта... Чернігові (1818 та 1823 рр.) [31; 32 та ін.] та звернення генерал губернатора [30], які дають нам уявлення про історико-політичні правові та світоглядні позиції цієї історичної постаті. **ТЄШ**

пов'язаними з попередньою групою джерел є проекти та публіцистичні записки. Цікавою для дослідника є і записка М. Г. Рєпніна "О праве собственности Малороссийских Козаков" від 23 жовтня 1824 р., яка є одним з важливих документів у вивченні правового й економічного становища козаків, а також у висвітленні світоглядних позицій російського урядовця [42]. З погляду характеристики відношення суспільства Російської імперії початку ХІХ ст. до ідеї свободи селян варте уваги "Обращение неизвестного..." до М. Рєпніна з приводу його промови під час дворянських виборів у Чернігівській та Полтавській губерніях у 1818 році [28]. З описово-статистичних праць уваги заслуговують дослідження М. Арандарєнка "Записки о Полтавской губернии" (1847) [23], А. Шафонського "Топографическое описание Черниговского наместничества" [45]. Значний масив складає епістолярна спадщина як офіційна, так і приватна, яка дозволяє відтворити риси характеру, елементи повсякденного життя та побуту М. Рєпніна, осіб генерал-губернаторського оточення (родину, друзів, знайомих, ворогів), коло проблем, які були актуальними на той час, тобто повне соціокультурне середовище, в якому проходили багаторічна служба і життя М. Рєпніна. Зокрема, до офіційного епістолярію належить листування Миколи І, Є. Канкрїна, О. Строганова, Г. Милорадовича, М. Воронцова та ін. До приватного- М. Миклашевського, Д. Трошинського, Г. Капніста, В. Капніста, В. Полєтики, М. Маркова, Г. Котляревського, О. Пушкіна, Г. Тимковського, В. Кочубєя, М. Сєранського та ін. Останню групу наративних джерел становлять мемуари та записки подорожніх. Окремі матеріали мемуарного характеру, як вже згадувалося вище, друкував на своїх сторїнках часопис "Русский архив". Спогади Варвари Миколаївни яскраво ілюструють родину Рєпніних, М. Рєпніна, людей, близьких до його сім'ї (наприклад М. Гоголя), розповідають про сімейні та життєві події [3; 18; 43 та ін.]. Твори мемуарного характеру також представлені спогадами довіреної особи М. Г. Рєпніна О. О. Імберха [19], записками П. Д. Сєлєцького [16], записками П. П. Сухтелєва [20], М. Д. Бутурліна [15], С. Шєреметєва [46]. Записки подорожніх представлені працею А. Глаголева [17].

Іконографічні джерела представлені живописними зображеннями та фотографіями М. Г. Рєпніна, його родини, людей, близьких до неї, за допомогою яких вдалося відобразити сутність історичної епохи крізь призму історичної особистості й саму особу через призму епохи.

Джерельна база дослідження, котра представлена різними групами **И** та видами джерел, є досить повною, що, в свою чергу, дає можливість і поглибленого та всебічного вивчення та аналізу постаті **М. Г. Репніна** як урядовця, і, насамперед, як людини свого часу, визначення **ЙОШ** місця й ролі в історії українських земель початку **XIX** ст. Завдяки наявній джерельній базі ми можемо більш точно відтворити життя і діяльність історичної постаті, визначити її суспільно-політичні погляди, дослідити аспекти діяльності **М. Г. Репніна** на державній службі та його вплив на життя земель колишньої козацької держави у першій третині **XIX** ст.

Джерела та література

1. Ведомость о составлении в Малороссийской Черниговской губернии і казачьих полков маршалу // Черниговские Губернские Ведомости (далі - **ЧГВ**). - 1892. - № 25. - 26 марта. - С. 4.
2. Восстание декабристов: Дела Верховного Уголовного Суда и Следственной комиссии под. ред. **М.В. Нечкиной**. - М., 1953. - Т. 10. - 333 с; М., 1986. - Т. 16. - 397 с.
3. Встреча с императором Александром Павловичем. Из детских воспоминаний княжны **В. Н. Репниной** // **РА**. - М., 1888. - Кн. 2. - С. 94.
4. Державний Архів Чернігівської області (далі - **ДАЧО**). - Ф. 179. - Оп. 1а. Спр. 1478 "Дело о возвращении суммы позаимствованной **Г.** бывшему малорос. воен. губернатору князю **Репнину**". - 14 арк.; **ДАЧО**. - Ф. 127. (ID 47а.-Спр. 44.
5. **ДАЧО**. - Ф. 127. - Оп. 9а. - Спр. 1490.
6. **ДАЧО**. - Ф. 128. - Оп. 1. - Спр. 3907.
7. **ДАЧО**. - Ф. 132 "Черниговская казенная палата". - Оп. 1. - Спр. 294.
8. **ДАЧО**. - Ф. 674 "Черниговская Губернская Архивная Комиссия". - Оп. 1 (1660-1905). - Од. зб. 4. - Спр. 4 "Дневник (отрывок) служащего канцелярии **Репнина** **Райдаровского**". - 12зв. арк.
9. Дипломатические акты из архива князя **П.В. Репнина**, относящиеся до Тешенского Конгресса 1779, изданные **Ф.Ф. Мартенсом** // Сборник Российского исторического общества (далі - **РИО**). - 1888. - Т. 65. - 508 с.
10. Додаток // **Шандра В.** Малоросійське генерал-губернаторство 1802—185<>: функції, структура, архів / **В. Шандра**. - К., 2001. - С. 250-333.
11. Записка из дела, произведенного в комитете высочайше утвержденном при правительствующем Сенате, касательно прав на дворянство бывших малороссийских чинов // Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских при Московском университете (далі - Чтения ОИДР). - М., 1861. - Кн. 2. - Апрель-июнь. - С. 80-139.
12. Записка о податях по малороссийских губерниях // Чтения ОИДР. - М., 1863. - Январь-март. - Кн. 1.-С. 183-191.
13. Записка о сложении недоимок с помещичьих малороссийских крестьян // Чтения ОИДР. - М., 1863. - Январь-март. - Кн. 1. - С. 178-182.
14. Записка чиновника Министерства Финансов, Булгакова после обривизования дела о формировании Малороссийским военным губернатором князем **Репниным** в 1831-м году, восьми Малороссийских казачьих полков // **РА**. - М., 1872. - Кн. 4. - С. 953-965.

15. Записки графа **М. Д. Бутурлина** // Русская старина (далі - **РА**). - М., 1877. - Кн. 3. - Ка 9. - С. 33-106.
16. Записки **П. Д. Селенского**. Часть первая 1821-1846 год. // Киевская старина (далі - **КС**). - 1884. - Февраль. - Т. 8. - Кн. 2. - С. 274-296; Март. - Т. 8. - Кн. 3. - С. 443-464; Апрель. - Т. 8. - Кн. 4. - С. 609-643; Май. - 9. - Кн. 5. - С. 77-87; Июнь. - Т. 9. - Кн. 6. - С. 239-266; Июль. - Т. 9. - Кн. 7. - С. 485-504; Август. - Т. 9. - Кн. 8. - С. 609-626; Сентябрь. - Т. 9. - Кн. 9. - С. 82-103.
17. Записки русского путешественника **А. Глаголева** с 1823 по 1827 г. Часть I: Россия. Австрия. - СПб., 1837. - 107 с.
18. Из автобиографических записок княжны **В. Н. Репниной** // **РА**. - М., 1897. - № 7. - Кн. 3. - С. 478-490; Из воспоминаний княжны **В. Н. Репниной** // **РА**. - М., 1889. - № 5. - Кн. 2. - С. 153-155; Из воспоминаний княжны **В. Н. Репниной** о **Гоголе** // **РА**. - М., 1890. - Кн. 3. - С. 225-232.
19. Из записной книжки **Алексея Осиповича Имберга** // **РА**. - М., 1870. - С. 374-404.
20. Из записной книжки графа **П. П. Сухтелсна** // **РА**. - М., 1876. - С. 347-355.
21. Извлечение из записки на французском языке, поданной министром финансов **Канкриним**, и возражение на оную малороссийского губернатора, князя **Репнина** // Чтения ОИДР. - М., 1864. - Апрель-июнь. - Кн. 2: Смесь. - С. 131-142.
22. Инструкция для внутреннего распорядка и управления иностранных суконщиков, поселенных в Полтаве, Константинограде и Кременчуге (опубл. **И. Ф. Павловский**) // Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии (далі - Труды ПГУАК). - Полтава, 1913. - Вып. 10. - С. 204-215.
23. Институт Рукопису Національної Бібліотеки України ім. **В. Вернадського** (далі - **ІР ПБУВ**). - Ф. і. - Спр. 777: **Арандаренко П.** Записки о Полтавской губернии в трех частях составлены в 1847 году. - 777 арк.
24. **ІР ПБУВ**. - Ф. 61. - Спр. 715: **Репнин П. Г.** О праве собственности малороссийских **Козаков** 23 октября 1824 г. (черновик). Приложение 1877. Киев (6 января, 1877). - 45 арк.
25. **ІР ПБУВ**. - Ф. II. - Спр. 3546: Полтава: 21 октября 1824 года **Г. Глуховского** повета Маршалу Дворянства. - 2 арк.
26. **ІР ПБУВ**. - Ф. II. - Спр. 3690: **Репнин**. Розпорядження з приводу зборів дворян для вибору службових осіб 1831 р. (арх. **Пауменка**). - 2 арк.
27. **ІР ПБУВ**. - Ф. II. - Спр. 3691: **Догана** Малоросійського генерал-губернатора **Репніна** **Конотопському** дворянству і братам **Прасоловим** за їх вчинки. **Батурин**, 1817 р. - 1 арк.
28. **ІР ПБУВ**. - Ф. VII. - Спр. 1605/122: Обращение неизвестного к князю **Н.Г. Репнину** по случаю произнесенной им речи на открытии Черниговских и Полтавских собраний относительно свободы крестьян. 4 апреля 1818 года. - 10 арк.
29. **ІР ПБУВ**. - Ф. II. - Спр. 3545-3546: Доповідна записка Чернігівського губернського маршала **Степана Ширая** малоросійському генерал-губернатору **Репніну** 1823 про порушення прав малоросійських поміщиків "проектируемым опущенным налогом на горячее вино. - 2 арк.
30. **ІР ПБУВ**. - Ф. II. - Спр. 6813: Приказ малоросійського військового губернатора з полякою загонам "Малороссийским" за примирення повстанців-поляків. 31 серпня 1831 з м. Чернігова. - 1 арк.

31. [Лазаревский О.И.] Речь, произнесенная малороссийским военным губернатором князем Н. Г. Репниным при открытии дворянских выборов в Чернижикам сентября 1823 г. // КС. - 1890. - Май. - Т. 29. - Кн. 5. - С. 373-375.
32. Лапкевич А. С. Речь малороссийского военного губернатора М. Г. Репнина | дворянству Черниговской и Полтавской губернии // КС. - 1887. - Января - | 27. - Кн. 1. - С. 172-177.
33. Материалы до истории дворянского землевладения в Полтавской губернии Полтава, 1895. - Кн. 3. - С. 406-415.
34. Материалы до истории Таурогенской Конвенции 18(30) 1812 года // Сборник РИО. - СПб., 1909. - Т. 128(11). - С. 337-339, 341, 343.
35. Отношение малороссийского военного губернатора князя Репнина к марш. дворянства о крестьянах // Чтения ОИДР. - М., 1874. - Апрель-июнь. - Кн. | С. 46-53.
36. Павловский И. Ф. К истории винокурения в Малороссии / И. Ф. Павловский Труды ПГУАК. - Полтава, 1908. - Вып. 5. - С. 65-100.
37. Павловский И. Ф. К истории Малороссии во время генерал-губернаторств и Н. Г. Репнина (Очерки, материалы и переписка по архивным данным) / И. Ф. Павловский // Труды ПГУАК. - Полтава, 1905. - Вып. 1. - 214 с.
38. Павловский И. Ф. К истории полтавского дворянства (1802-1902). Очерки по архивным данным с рисунками / И. Ф. Павловский. - Полтава, 1906. - 80 с.
39. Письма малороссийского генерал-губернатора князя Репнина т. сов. Г. П. Милорадовичу. Три письма гр. Завадовского к гр. Гр. Фридрихшт., адресованные в Глухов // ЧГВ. - 4 декабря 1883. - № 49.
40. 1 Полное Собрание Законов Российской империи (далі - ПСЗ). - СПб 1830. - Т. XXXV. - 1818. - № 27598; 1830. - Т. XXXVII. - 1820 - 18.1 №28241; СПб., 1830.-Т. XXXVII. - 1821.-№ 28821.
41. 2-е Полное Собрание Законов Российской империи (далі - ПСЗ). - СПб 1833. - Т. XVI. - 1832. -№ 5602, 5547а; СПб., 1831. - Т. V. - Отд. II. -1830 № 3961.
42. Репнин Н.Г. Краткая записка о малороссийских козаках // Чтения ОИДР - М 1864. - Апрель-июнь. - Кн. 2. - С. 85-130.
43. Репнина В.Н. Воспоминание о бомбардировании Одессы в 1854 году // ГЛ М., 1891. - Кн. 3. - С. 413-418; Из воспоминаний о прошлом. Сад Михайловка 1 июня 1870 г. // РА. - М., 1870. - С. 1724-1727; Письма к издателю // РА. - М., 1889. - №12. - Кн. 3. - С. 575-576; Письмо к издателю 9 июля 1872 г. // РА. - М., 1872. - Вып. 8. - С. 1982-1984.
44. Стороженко П.В. Отрывки из фамильных преданий и архивам. (IV "Ші переписки Д.П. Трошинского с кн. П. Г. Репниным; V Письма М. М. Сперанского к кн. П. Г. Репнину) // КС. - 1891. - Май. - Т. 33. - № 5. - С. 301-309.
45. Шафонский А. Топографическое описание Черниговского наместничества П. Чернигов, 1894. - К., 1851.-457 с.
46. Шереметев С., гр. Княжна Варвара Николаевна Репнина // РА. - М., 1897. - | 3. - № 7. - С. 473-477.